

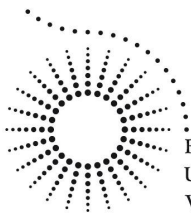
Martin Kolman, Lexical gaps in Czech as Compared with English: their identification and characterization. Diplomová práce, Ústav anglického jazyka a didaktiky, FF UK, leden 2011
Posudek školitele

Diplomová práce Martina Kolmana vychází z několika pramenů uznávaných autorů, kteří se podrobněji zabývají lexikálním jevem označovaným jako „lexical gap“ nebo ho alespoň zmiňují. V teoretické části diplomand zběžně nastiňuje vymezení sémantiky, jakožto disciplíny, pod kterou lexikální mezery spadají, a lingvistického vymezení významu, které je přirozeně pro dané téma důležité. Dále rekapituluje standardní popisy lexika na základě lexikálních polí (Trier, Lyons, Lehrerová, Cruse ad.) a jejich různých strukturních uspořádání (hierarchie, mřížka, trs, lineárnost), které jsou východiskem pro definování lexikálních mezer. Kolman ukazuje, že přes některé terminologické rozdíly se citovaní autoři v zásadě shodují na tom, že o „mezeře“ je vhodné mluvit pouze v případě, že absence výrazu je vnitřně motivovaná, tzn. že mezeře představuje „chybějící článek“ v jinak konzistentní lexikální struktuře. Mluví se pak o „strukturní mezeře“. Nejvíce pozornosti věnuje Kolman statím Lehrerové a Fischerovi, kteří se problematikou zabývají více než kdokoli jiný a popisují mezery na různých úrovních popisu a faktory omezující jejich vznik (Lehrerová), možná vysvětlení jejich existence (Fischer) a další aspekty („funkční mezeře“ u Lehrerové a Fischera). Vedle těchto autorů, kteří uvažují existenci mezer z hlediska jednoho jazyka, prezentuje i autory (Bentivogli a Pianta), kteří odhalují mezery na základě mezijazykového srovnání (překlady) a implicitně je definují jako případy, kdy výraz výchozího jazyka je improvizovaně překládán volným spojením (tzn. nemá přímý lexikální korelát v cílovém jazyce).

Z obou přístupů vyplývají i možnosti identifikace mezer, kterými se Kolman v teoretické části dále zabývá, tj. hledání inkonzistencí v lexikálních strukturách (polích) daného jazyka a porovnávání překladových ekvivalentů (v dvojjazyčném slovníku). Teoretickou část uzavírá přehled názorů na způsoby, jakým jsou lexikální mezery v jazyce řešeny. V principu si jazyk pomáhá buď vlastními prostředky (tvoření slov, sémantické posuny apod.) nebo výpůjčkami. Kolman v této souvislosti prezentuje Newmarkovo schéma prostředků tvoření neologizmů. Lexikální výpůjčky ovšem pojem lexikální mezeře svým způsobem problematizují, a Kolman proto zavádí nový pojem „lexical blank“ (viz obsírná poznámka níže).

Vlastní výzkum je aplikací obou možných přístupů k hledání lexikálních mezer v angličtině. Zahrnuje za prvé analýzu pěti vybraných lexikálních polí (např. jump, throw, garden tools), za druhé slovníkové srovnávání ekvivalentů. Autor zde důmyslně volil dvě strategie: nejprve ve třech různých úsecích anglicko-českého slovníku o rozsahu 200 hesel hledal opisné ekvivalenty, které by mohly signalizovat možnou lexikální mezeře v cílovém jazyce, potom české protějšky u dvou anglických lexikálních polí, derivačního pole výrazů s –man a pole konatelských výrazů rodově příznakových (male-female). Za každou částí jsou potenciální mezery analyzovány. Poslední část výzkumu se zaměřuje na obsahový rozbor neologizmů-anglicizmů pod písmenem ‚m‘ v českém slovníku neologizmů na základě předpokladu, že jsou prostředkem zaplňování gaps/blanks v češtině. Zatímco teoretická část se mi jeví jako propracovanější a ucelenější, výzkumná část, která je přirozeně mnohem náročnější, by si v některých případech zasloužila větší časový odstup, aby bylo možno všechny aspekty a výsledky promyslet. Zejména poslední část zabývající se anglicizmy v češtině se při zpětném pohledu jeví jako problematická.

Při posuzování práce je třeba odlišit koncepční pojetí a jeho realizaci (formální, obsahovou a jazykovou) a dosažené výsledky. Co se prvního týče, myslím si, že autor vcelku úspěšně splnil očekávání a že i přes některé neobratnosti se poctivě vypořádal s velmi obtížným úkolem. Co se druhého týče, nejsou po pravdě řečeno výsledky hledání lexikálních mezer příliš oslnivé (z hlediska kvantitativního ani kvalitativního). To ovšem nelze klást diplomandovi zcela za vinu, protože cílem práce bylo vlastně prozkoumat možnosti a realitu takového výzkumu. V zásadě lze očekávat, že ve stylisticky diferencovaných jazycích s dlouhou historií psaného jazyka, jako je čeština a angličtina, které jsou na srovnatelné sociálně kulturní úrovni, bude skutečných lexikálních mezer ve struktuře lexikálních/slovních polí velmi málo. Navíc jsou to jazyky, které jsou dlouhodobě v kontaktu s řadou

jiných jazyků, což nevyhnutelně historicky vede ke konfrontaci a prověřování adekvátnosti jejich lexikální struktury a určitě tedy i k zacelování faktických či potenciálních lexikálních mezer.

Byl bych rád, kdyby diplomand při obhajobě blíže vysvětlil rozdíl mezi pojmem „strukturní“ a „funkční“ lexikální mezera, různost pojetí funkční mezery u Lehrerové a Fischera a v čem vidí smysl zkoumání lexikálních mezer a čím se liší od zkoumání „lexical blanks“.

Některé formální připomínky:

- s. 11: užívají se bez rozlišení termíny „conceptual field“ a „lexical field“, ač na další straně je tento rozdíl vágně zmíněn. Jde o to, že „pojmové pole“ je abstraktní konstrukt a nemusí být beze zbytku lexikálně obsazené, „lexikální pole“ jsou množina lexikálních jednotek spojených sémantickým vztahem. Navíc např. Lipka rozlišuje mezi „lexikálním polem“ (zahrnujícím všechny formální typy pojmenování) a „slovním polem“, word field, tvořeným jednoslovnými jednotkami. Lipka pak soudí, že „lexical gaps“ má smysl hledat pouze u „word fields“, protože v rámci lexikálního pole může jazyk jakoukoli mezeru zaplnit komplexním výrazem
- s. 12, 1.ř.: pečlivější redakce – zůstal zde zbytek původní věty
- s. 19: 1. věta 3. odstavce – proposes is
- s. 21: co znamená „defying“?
- s. 45: to illustrate on the term dog > illustrate by
- s. 50: 200 studied samples > entries (3. ř. zdola)
- s. 59: neukončená věta/odkaz (konec prvního odstavce)
- s. 82: v bibliografii je třeba řadit díla téhož autora podle vročení (Newmark, 1981, 1988); v bibliografickém údaji se neuvádí země vydání, nýbrž město (srov. Lipka, 2002, Germany)

Jeden z postřehů, ke kterému diplomand společně se školitelem dospěli, je nutnost rozlišovat mezi „lexical gap“ a „lexical blank“. V práci je o „blanks“ zmínka na několika místech: nejprve nepřímo v poznámce 1 pod čarou (str. 15: the suggestion in 4.3. of this study), explicitně na str. 31 (In order to distinguish gaps revealed by studying neologisms ... from ‚prototypical lexical gaps‘ ...), s. 32 („To fill the lexical blank, to create a neologism ...“), dvakrát na str. 34 (v jednom případě se říká, že označuje „missing appropriate lexical items in Czech for describing existing concepts“, druhém „concepts that ... could [not] find an appropriate and effective Czech term to name them“) a konečně na str. 59. Zdá se mi, že bohužel ani na jednom místě není pojem „blank“ jednoznačně definován a odlišen od „mezery“. Osobně se domnívám, že hlavní rozdíl spočívá v tom, že zatímco gap/mezera označuje nezaplňené místo v existujícím lexikálním poli daného jazyka (její přítomnost lze odhalit v kontrastu se sousedními lexikálními jednotkami, pomocí komponentová analýzy v matici atd.), o blank/prázdnou/oknu lze mluvit v případě, kdy pojmové/lexikální pole, kam by „blank“ spadal, v jazyce chybí. Tam, kde schází celá pojmově strukturovaná oblast, nemá smysl mluvit o mezeře v ní – stejně jako nemá smysl říkat, že v prádelně chybí podlaha, když v domě žádná prádelna není. Proto Cruse říká, že nelze absenci slova pro „modem“ v indiánském jazyce Yanonami považovat za „lexical gap“. Z tohoto hlediska bych pak hodnotil i neologismy: „lexical gap“ lze samozřejmě zaplnit neologismem (morfologickým, sémantickým či výpůjčkou), ale ne každý neologismus zaplňuje „lexical gap“. Řada neologismů importuje do cílového jazyka nové kulturní, technické a jiné pojmy a s nimi i nové sémantické prostory, lexikální pole. Mám za to, že v těchto případech neologismy zaplňují blanks, neznámé oblasti na mapě přesahující svět popsaný daným cílovým jazykem. Přirozeně hranice mezi gap a blank nemůže být z principu ostrá. V každém lexikálním poli existují potenciální podpole, která se mohou otevřít s novou úrovní poznání. Tyto úvahy naznačují mj. i spojitost tematiky lexikálních mezer s teorií jazykové relativity (*linguistic relativity*, language determines the way people perceive and organize their worlds).

Závěr: Přes některé výhrady se domnívám, že Martin Kolman v zásadě splnil zadání diplomové práce a že práce je adekvátní i po stránce formální a jazykové. Výsledkem je syntetické shrnutí problematiky a materiálové sonda, která naznačuje úskalí metod hledání lexikálních mezer a tedy i možný příští směr výzkumu. Na základě toho doporučuji diplomovou práci k obhajobě a hodnotím ji předběžně známkou „velmi dobrá“.

V Praze dne 26.1. 2011

prof. PhDr. Aleš Klégr